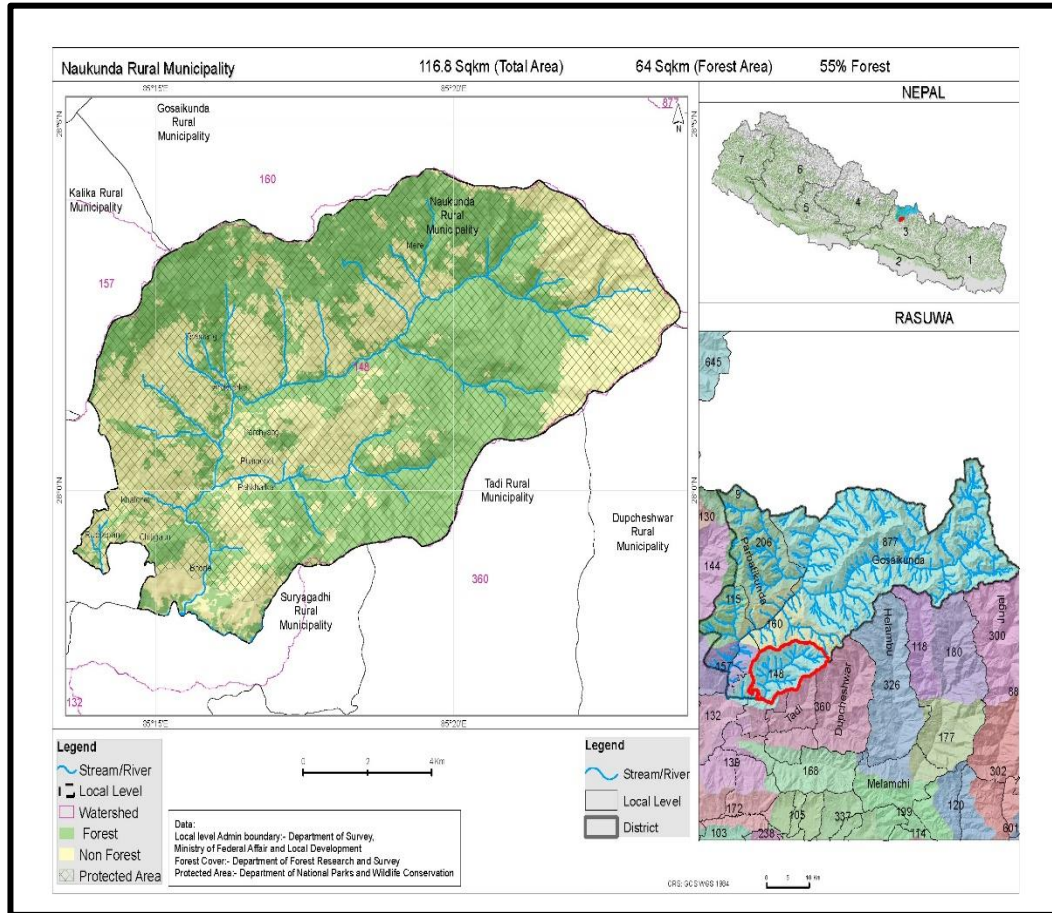

स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कन

अन्तिम प्रतिवेदन चैत्र, २०७७

नौकुण्ड गाउँपालिका, रसुवा
वागमती प्रदेश

सारांश

सङ्घीयताको अवधारणा अनुरूप नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई पर्याप्त स्वायत्तता (कार्यकारी, व्यवस्थापकीय र न्यायिक अधिकार सम्पन्न) तथा अधिकारहरूको सुनिश्चितता गरेको छ। स्थानीयतहहरू अन्य तहका सरकारहरूसँग सहकारिता, सह-अस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तका आधारमा सम्बन्ध कायम गर्न सक्षम बनेका छन्। यसले स्थानीय तहहरूमा दक्ष र गुणस्तरीय सेवाहरूको वितरण, अर्थपूर्ण र समावेशी सहभागिता, प्रभावकारी उत्तरदायित्व र पारदर्शिता, र न्यायिक अभ्यासको कार्य स्थानीय स्तरमा संस्थागत भइरहेको छ। साथै, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले समेत स्थानीय शासन प्रणालीलाई संस्थागत बनाउन र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता ल्याउन स्थानीय सरकारहरूलाई मार्गदर्शन गरेको छ। नेपालको स्थानीय शासन व्यवस्था उत्तम प्रणालीको रूपमा लिने गरिएकोछ, जसअनुरूप मानिसहरू एकआपसमा भेला हुने, स्थानीय मुद्दाहरूको बारेमा छलफल गर्ने र जनताको तर्फबाट निर्णय लिनका लागि व्यवस्थापकीय, कार्यकारी र न्यायिक पद्धतिहरू स्थापित भएका छन्। यसले स्थानीय शासन प्रणालीले नेपाली समाजलाई एकातिर जीवन्त बनाएको छ भने अर्कोतर्फ जनतालाई आफ्नै ठोकामा आवश्यक सेवाहरू प्रदान गरी स्थानीय सरकारका इकाईहरूको नजिक ल्याएको छ। नेपालमा २०७४ सालमा स्थानीय निर्वाचन सम्पन्न भयो, जसले साविकको शासन व्यवस्थामा रहेको केन्द्रियता र एकात्मक मानसिकतालाई विकेन्द्रीकरण प्रणालीमा परिवर्तन गर्न सहज बनायो। यसले सरकारको लोकप्रिय नारा “गाउँ गाउँमा सिंहदरवार” बन्ने अवधारणालाई स्थापित गर्‍यो। तथापि, स्थानीय स्तरमा लामो समय सम्मको जनप्रतिनिधिको विहिनता, शासन व्यवस्थामा आएको परिवर्तनले स्थानीयस्तरको क्षमता कमजोर रहनु स्वभाविकै हो। तर, सरकारले स्थानीय सरकारको क्षमता विकासलाई प्राथमिक एजेन्डाको रूपमा लिएकोले गर्दा कानूनतः प्राप्त विशेष शक्ति र आफुले गर्ने सेवा प्रवाहमा स्थानीय तहहरूलाई प्रतिबद्ध बनाएको छ र तदनुरूपको क्षमता विकासका लागि तयार भएका छन्।

परिवर्तित सन्दर्भमा स्थानीय सरकारको प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि संस्थागत क्षमता सुधार गर्न, प्रभावकारी र दक्ष सेवा पूर्त्याउन र उत्तरदायित्व कायम गर्न सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले स्थानीय सरकारको संस्थागत स्वमूल्याङ्कन पद्धतिको विकास समेत गरेको छ। यस विधिले स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धिका लागि रणनीतिक कार्ययोजना तयार गर्न समस्या रहेका क्षेत्रहरू (Gap) को पहिचान गर्दछ। स्थानीय सरकारको संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको विधिले १० (दस) विषयगत क्षेत्रहरूको पहिचान गरेकोछ। जसअनुसार: शासकीय प्रबन्ध, संगठन तथा प्रशासन, वार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन, वित्तीय एवम् आर्थिक व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह, न्यायिक कार्य सम्पादन, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक समावेशीकरण, वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन, सहकार्य र समन्वय रहेकाछन्।

यसरी लेखाजोखा गर्दा स्थानीय तहहरूमा ४ दिन सम्म जनप्रतिनिधि, कर्मचारीहरूसँग अन्तरक्रियात्मक कार्यशाला, सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण र अभिमुखिकरणका विधिहरू अपनाई तथ्याङ्कहरूको संकलन तथा विश्लेषण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको थियो। यसका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको संस्थागत स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि २०७७ बमोजिम तथा बागमती प्रदेश मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय प्रदेश सुशासन केन्द्रको सहजिकरणमा कूल १० वटा विषयगत क्षेत्र र १०० वटा सूचकहरूलाई ३ वटा शिर्षकहरू क्रमशः समग्र, प्रकृयागत, र परिमाणान्तात्मक मा विभाजन गरी प्रमाणिकरणका आधारहरू संकलन गरिएको थियो।

यसरी तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षहरू, कार्यपालिकाका सदस्यहरू लगायत गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शाखा प्रमुख कर्मचारीहरूको सामुहिक उपस्थिति रहेको थियो। संकलित तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गर्दा नौकुण्ड गाउँपालिकाले संस्थागत क्षमताको लेखाजोखाको नतिजामा विश्लेषण गर्दा समग्ररूपमा १०० पूर्णाङ्कमा ६१ अंकभार प्राप्त गरेको देखिन्छ। दस विषयगत क्षेत्रलाई हेर्दा न्यायिक कार्यसम्पादन उत्कृष्ट देखिन्छ। त्यस्तै शासकीयप्रबन्ध, संगठन तथा प्रशासन, वार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन, वित्तीय तथा आर्थिक व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाह राम्रो देखिन्छ। अन्य चारवटा विषयगत क्षेत्रहरूको अवस्था कमजोर देखिएको छ। यसैले अन्तर कम गरी अपेक्षित अवस्थामा पुग्न धेरै सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ।

विषय सूचि

सारांश	2
१. स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनकार्यको परिचय.....	3
१.१ पृष्ठभूमि	4
१.२ स्थानीय सरकारको संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको सान्दर्भिकता	4
१.३ स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको उद्देश्य	5
१.४ स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको कार्यक्षेत्र	5
१.५ स्वमूल्याङ्कन कार्यका सिमाहरु	6
२. संस्थागत स्व मूल्याङ्कनको अध्ययन विधि	6
२.१ अध्ययन विधि.....	6
३. नतिजा र निष्कर्ष	6
३.२ गाउँपालिकाको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौतीहरुको विश्लेषण.....	6-8
३.३ संगठनात्मक तथा संस्थागत क्षमता लेखाजोखा.....	9
३.६ स्वमूल्याङ्कनको (लेखाजोखाको) नतिजा	10
३.७ संस्थागत क्षमता विकास रणनीतिक कार्ययोजना (२०७७ चैत्र - २०७८ कार्तिक)	11-15
३.८ बजेट विश्लेषण.....	16
३.९ अनुगमन ढाँचा र अनुसरण (follow-up) संयन्त्र	16
४. निष्कर्ष, सुझाव तथा अगाडिका लागि मार्ग निर्देश	17
४.१ निष्कर्ष	17
४.२ सुझावहरु.....	18

१. स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनकार्यको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

बि.स. २०७४ मा स्थानीय निर्वाचन सफलतापूर्वक सम्पन्न भए पश्चात निर्वाचित प्रतिनिधिहरूलाई स्पष्ट जनादेश, जिम्मेवारी र कार्यहरू सहित स्थानीय सरकारहरूको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार, शक्ति र कार्य प्रदान गरियो। संघिय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय बागमती प्रदेश मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय प्रदेश सुशासन केन्द्रको सहयोगमा स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कन कार्यको प्रमुख अभिभारा सबैलाई आकर्षित गर्ने गाउँगाउँमा सिंहदरबार भन्ने लोकप्रिय नाराका माध्यमबाट केन्द्रीकृत र एकात्मक मनस्थितिलाई विकेन्द्रीकरणमा परिवर्तन गरियो। तथापि, सङ्घिय ताको अभ्यासलाई गाउँगाउँ सम्म पुर्याउन स्थानीय गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्नु पहिलो आवश्यकता भएकोले यसैलाई दृष्टिगत गरी सरकारले स्थानीय सरकारको क्षमता विकास शुरु गर्ने रणनीति तयार पार्यो। यद्यपि, क्षमता विकास एक लामो प्रक्रिया हो र यसद्वारा व्यक्ति, संस्था, संगठन र समाजले आफ्ना कार्यहरू संचालन गर्न, समस्या समाधान गर्नका साथै लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न र क्षमताहरू विकास गर्न सक्षम बनाइन्छ। गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा प्रवाहलाई जनउत्तरदायी, सहज र प्रभावकारी बनाउनमा स्थानीय सरकारका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको ठुलो भूमिकाका रहेको हुन्छ।

। जनप्रतिनिधिको निर्णय क्षमता, नेतृत्व शैली, जनता परिचालन गर्ने र साधन स्रोत जुटाउने कार्य र प्राथमिकतामा आधारित विनियोजनमा दक्षता र खर्चमा प्रभावकारिता ल्याउने कार्यले जनविश्वास आर्जन तथा स्थानीय तहको सफलता र असफलता निर्धारण गर्ने भएकोले यस्ता कार्यमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।

यसलाई थप व्यवस्थित गरी अगाडि बढाउन तथा संविधान प्रदत्त अधिकार प्रयोग गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, र अन्तरसरकार वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, सुशासन ऐन, २०६४ सहित स्थानीय तहले समेत आफै कानूनहरूको तर्जुमा गरी संघीयता कार्यान्वयनमा ल्याई रहेका छन् ।

यस कारण पनि स्थानीय सरकारले आफ्नो कार्य सम्पादनको अवस्था कस्तो रहेको छ भन्ने कुराको पहिचान गर्न जरूरी हुन्छ । स्थानीय सरकार स्वायत्त भएकोले आफ्नो अवस्थाको मूल्याङ्कन आफ्नै नेतृत्वमा गर्न सक्छन् । तथापि, सबै स्थानीय तहहरूको क्षमता समान नहुनु र एकरूपता समेत कायम गर्नु पर्ने हुँदा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले स्थानीय सरकारको संस्थागत स्वमूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरेको हो । जसको प्रयोग स्थानीय तहहरूले आफै गर्दा बढी प्रभावकारी एवम् व्यवहारिक हुने भएकोले हालका दिनहरूमा प्रायःजसो गाउँपालिकाहरूले आफ्नो मूल्याङ्कन आफै गर्न थालेका छन् ।

१.२ स्थानीय सरकारको संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको सान्दर्भिकता

स्थानीय निर्वाचन सफलतापूर्वक सम्पन्न भए पश्चात निर्वाचित प्रतिनिधिहरूलाई योजना निर्माण, दीर्घकालिन योजना बजेट र अन्य विभिन्न कार्य सम्पन्न गरी स्थानीय सरकारको संस्थागत विकास गर्नका ठुलो चुनौति छ । संस्थागत स्वमूल्याङ्कनले स्थानीय सरकारको संस्थागत, कानुनी, राजनीतिक र आर्थिक पक्षहरूको विकासक्रम के कस्तो अवस्थामा रहेको छ भन्ने जानकारी दिनुका साथै संवैधानिक जिम्मेवारी अन्तर्गतका महत्वपूर्ण विषयहरूलाई समयमा नै सम्बोधन गर्न सकिने गरी स्थानीय सरकारलाई सबल बनाउन समयबद्ध कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न मार्ग प्रशस्त गर्दछ । स्थानीय सरकार आफ्नो संवैधानिक जिम्मेवारी प्रभावकारी ढंगबाट पुरा गर्न सक्षम छ भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागि स्थानीय सरकारको सबल पक्ष र कमजोर पक्ष अर्थात् सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूको नियमित रूपमा विश्लेषण हुनु पर्दछ । यस पद्धतिले स्थानीय सरकारको संस्थागत क्षेत्रमा रहेका सबल पक्ष र कमजोर पक्ष अर्थात् सुधार गर्नुपर्ने पक्षको लेखाजोखा गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ । स्थानीय सरकारको कार्यक्षमता र सेवा प्रवाहका विषयहरू अति नै महत्वपूर्ण छन् । स्वमूल्याङ्कन पद्धतिले सम्बन्धित स्थानीय सरकारको चुनौती र अवसरहरू पहिचान गरी कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ ।

धेरै कारणहरूले गर्दा स्थानीय सरकारको सेवा प्रवाहको बारेमा टिका टिप्पणी पनि हुने गर्दछ । जस्तै राजस्व सम्बन्धि विषय, संस्थागत विकास, आम्दानी र खर्चमा पारदर्शिता तथा कर जस्ता विषयहरू पर्दछन् । यी सबै विषयको अध्ययनमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले विकास गरेको स्थानीय सरकार स्वमूल्याङ्कन औजार (लिसा)लाई स्थानीय तहहरूको संस्थागत स्वमूल्याङ्कनका लागि प्रमुख उपकरणको रूपमा लिइएको छ । यस उपकरणमा १० वटा कार्यक्षेत्रहरू तय गरिएको छ र ती कार्यक्षेत्रमा जम्मा १०० वटा सूचकहरू रहेका छन् । ती सूचकहरूलाई हरेक कार्यक्षेत्रमा समग्र अवस्था, प्रक्रियागत अवस्था र परिमाणात्मक अवस्था गरी तीन तहमा व्यवस्थित गरिएको छ । यी सूचकहरूको मूल्याङ्कन गर्न समग्र अवस्थाका प्रत्येक सूचकमा चारवटा अवस्थाहरू राखिएका छन् भने अन्य सूचकहरूमा तीनवटा अवस्थाहरू राखिएका छन् । यी अवस्थाहरू मध्ये अन्तिम अवस्था सबैभन्दा राम्रो अवस्था हो र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ लगायतका ऐनहरूले स्थानीय तह यस किसिमले व्यवस्थित होस भनेर चाहेको अवस्था हो भने पहिलो, दोश्रो वा तेश्रो अवस्थाले क्रमशः कमजोरबाट सुधार हुँदै गएको अवस्थालाई जनाउँछ । यसरी समग्र सूचकको मूल्याङ्कन पश्चात स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धि लागि रणनीतिक कार्ययोजना तयार गर्नका लागि सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्रको पहिचान हुने गर्दछ । लिसा उपकरणले समावेश गरेका दसवटा विषयगत क्षेत्रहरूमा शासकीय प्रबन्ध, संगठन तथा प्रशासन, वार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन, वित्तीय एवम् आर्थिक व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह, न्यायिक कार्य सम्पादन, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक समावेशीकरण, वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन, सहकार्य र समन्वय रहेका छन् ।

१.३ स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको उद्देश्य

यस कार्यको प्रमुख उद्देश्य निम्न बमोजिम छ :

(क) स्थानीय सरकारको क्षमता सम्बन्धमा स्वमूल्याङ्कन गर्ने ।

- (ख) निर्वाचित प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु लगायतका सबैको संस्थागत तथा सांगठनिक क्षमता लेखाजोखा गर्ने ।
- (ग) स्थानीय सरकारले गरेका राम्रा अभ्यास, प्रयास, सिकाई र उपलब्धिहरुलाई उजागर गर्दै सुशासन प्रवर्द्धन गर्न सुधारात्मक पक्ष तथा चुनौतिको पहिचान गर्ने ।
- (घ) स्थानीय सरकारको वित्तीय साधनहरुको उपयोग मितव्ययि एवं दक्षतापूर्ण रूपमा सुधारात्मक पक्ष तथा चुनौतिलाई सम्बोधन गर्न रणनीतिगत कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

१.४ स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको कार्यक्षेत्र

स्थानीय सरकारहरुको शासन प्रणालीको सुदृढीकरण र स्थानीय सरकारको सेवा प्रवाहको दक्षता सुधार गर्न सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले मार्गदर्शन सहित वाग्मती प्रदेश मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय, प्रदेश सुशासन केन्द्रको सहजिकरणमा स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कन (लिसा) सम्बन्धी औजारको विकास गरेको छ। यसले स्थानीय सरकारलाई समग्र रूपमा आफ्नो कार्य जिम्मेवारी बुझ्न र उनीहरुको आफ्नै कार्यसम्पादनमा थप प्रभावकारिता ल्याउन तथा क्षमता फरक वा कमजोर रहेको अवस्थामा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन आफ्नै प्रयासमा गर्नका साथै सङ्घीय र प्रदेश सरकारलाई समेत स्थानीय तहहरुको यस प्रयासमा नजिक ल्याउन सहयोग पुऱ्याउँछ। यसका अलावा, स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको माध्यमबाट स्थानीय सरकारको अवसर तथा चुनौतिहरुको पहिचान गर्न सहयोग पुग्दछ। यसको सम्बोधनका लागि मन्त्रालयको आफ्नै प्रयासमा यसको केही गाउँपालिकाहरुमा लिसाको सफल नमूना परीक्षण (पाइलटिङ्ग) समेत सम्पन्न गरिसकेको छ। जसको परिणामस्वरूप, स्थानीय सरकारहरुमा व्यवस्थित रूपमा क्षमता विकास सम्बन्धी योजना बनाउने र कमजोर क्षमता भएका कार्यक्षेत्रहरु पहिचान गरी सोको क्षमता विकासको कार्ययोजना सहित सम्बोधन गर्ने, विकास परियोजनाहरुको प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्ने, सेवाहरुमा नागरिकको पहुँच बृद्धि गर्ने र यसका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था समेत गर्ने रणनीतिको तर्जुमा गर्ने परिपाटीको विकास भईसकेकोछ।

यो प्रतिवेदन वाग्मती प्रदेश अन्तर्गत रसुवा जिल्लाको नौकुण्ड गाउँपालिका सँग सम्बन्धित छ। यस प्रतिवेदनमा नौकुण्ड गाउँपालिकामा सङ्कलन गरिएका सूचनाहरु, छलफल गरिएका विषयहरु, निश्कर्ष र निचोडहरु तथा अन्तरक्रियाबाट आएका विश्लेषणका परिणामहरु प्रस्तुत गरिएको छ।

माथिका कुराहरु अभिव्यक्त गर्न निम्न विषय वस्तुहरुलाई पनि ध्यान दिइयो।

- (क) गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारीहरुलाई अभिमुखिकरण
- (ख) क्षमताको स्वमूल्याङ्कन
- (ग) सुशासनको अभ्यासमा कमि तथा चुनौतिहरुबारे बुझाई
- (घ) सिकाईहरु
- (ङ) यसबाट आउने असरहरु

१.५ स्वमूल्याङ्कन कार्यका सिमाहरु

यस संस्थागत स्वमूल्याङ्कन गतिविधि संचालन गर्दा गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु, कर्मचारीहरुहरुसंगको अन्तरक्रियात्मक कार्यशाला, सवल तथा कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीहरुको विश्लेषण र अभिमुखिकरण जस्ता विधिहरु अपनाईएको थियो। प्राप्त गरिएका र विश्लेषण गरिएका सबै सूचनाहरुको विश्लेषण सहभागितामूलक विधि मार्फत गरिएको थियो। यसरी सूचनाहरुको संकलन तथा विश्लेषणका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको संस्थागत स्वमूल्याङ्कन विधिको प्रयोग गरिएको थियो।

२. संस्थागत स्व मूल्याङ्कनको अध्ययन विधि

२.१ अध्ययन विधि

स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कन विधिको लागि प्राथमिक स्रोतबाट संकलन गरिएका तथ्याङ्कको प्रयोग गरिएको छ । यसका लागि, गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारीहरूसँग समेत अन्तरक्रिया, शाखागत रूपमा र अन्य व्यक्तिहरूसँग समेत बेग्लाबेग्लै निर्दिष्ट समूह छलफल (focus group discussion), विषयगत शाखा तथा जनप्रतिनिधीहरूसँग प्रमाणिकरणका आधारहरू संकलनका लागि छलफल तथा अन्तर्क्रिया सम्पन्न गरिएको । प्रमाणित गर्ने आधारहरू संकलन गर्न सहयोग गरेको । विषय क्षेत्रमा आधारित कार्यदल / समूह गठन गरिएको । विषय सूचकको आधारमा संस्थागत मूल्यांकनको कार्यलाई सहयोग र सहजीकरण गरेको ।

सहभागितात्मक कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरी सुचना संकलन तथा विश्लेषण समेत गरिएको थियो । यसरी संकलन तथा विश्लेषण गरिएको सूचनालाई गाउँपालिकासँग भएका तथ्यहरूसँग रुजु गरी गराई संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको सफ्टवेयरमा onlineमा प्रविष्ट गरी तथ्याङ्कको सत्यता समेत परीक्षण गरिएको थियो । संस्थागत स्वमूल्याङ्कनका लागि निम्न विषय समेटिएको थियो ।

१. शासकीय प्रबन्ध	६. न्यायिक कार्य सम्पादन	९. वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन
२. संगठन तथा प्रशासन	७. भौतिक पूर्वाधार	१०. सहकार्य र समन्वय
३. वार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन	८. सामाजिक समावेशीकरण	
४. वित्तीय एवं आर्थिक व्यवस्थापन		
५. सेवा प्रवाह		

३. नतिजा र निश्कर्ष

स्वमूल्याङ्कनको भूमिका

यस कार्यपालिका (लेखाजोखामा) स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनका दश विषयगत क्षेत्रका १०० सूचकहरूमा विश्लेषण तथा छलफलबाट स्थानीय तहको विद्यमान अवस्थाबाट तथा अपेक्षित अवस्थामा पुग्नको निमित्त मार्ग निर्देशन हुनेगरी आवश्यक सुधारात्मक पक्षका बारेमा जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी बीचको सामुहिक छलफलबाट बोध गराईएको थियो । सामुहिक रूपमा महशुस गरिएका कारण मूल्याङ्कनको नतिजा तथा रणनीतिक कार्ययोजनालाई संस्थागत रूपमा अपनत्व प्रदान गर्नुका साथै कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता कायम गर्न सघाउ पुग्न गएको थियो ।

३.१ गाउँपालिकाको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण

तालिका २: सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौती विश्लेषण नतिजा

विषय	सबल पक्ष	सुधार्नु पर्ने पक्ष	अवसर	चुनौति
शासकीय प्रबन्ध	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय ऐन निर्माण तथा कार्यान्वयन नीति कार्यक्रम तथा बजेट राम्रो नै रहेको लेखा प्रणालीको अनलाइन प्रकृयाको प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> समयमै कार्यकारी मिटिङ हुन अलि नसकेको आवश्यक सबै क्षेत्रमा बन्नु पर्ने ऐन, नियम, कार्यविधि निर्माण भई नसकेको समयमै कार्यपालिकाको बैठक समय तथा एजेण्डा वारेमा सधै जानकारी हुने नगरेको 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिका बैठकमा अनेक समस्याको बावजुद पनि अधिकांस सदस्यहरूको सहभागिता रहने गरेको कार्यविधि, ऐन, नियम आदिको उपलब्धता 	<ul style="list-style-type: none"> जनचेतनाको कमि प्राविधिक तथा भौगोलिक समस्याका कारण कार्य पालिका बैठक, एजेण्डा आदिका वारेमा समयमै जानकारी गराउनु बनी सकेको ऐन, नियम तथा कार्यविधिको कार्यान्वयन
संगठन तथा प्रशासन	<ul style="list-style-type: none"> संगठन संरचना अनुसार विषयगत शाखाहरूको स्थापना भएको गा.पा.का कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई नियमितरूपमा तालिमहरू उपलब्ध हुने गरेको 	<ul style="list-style-type: none"> विषयगत शाखामा पर्याप्त कर्मचारी अभाव कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरू बीच कार्यविभाजन नभएको 	<ul style="list-style-type: none"> लोक सेवा आयोगबाट दरबन्दी अनुसार आवश्यक कर्मचारी पदपूर्ति उपलब्ध हुने कम रहेको 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यालय प्रमुख र अन्य कर्मचारी बीच कार्य सम्पादन सम्भौता गरी कार्यान्वयन गर्नु
वार्षिक बजेट तथा योजना तर्जुमा व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तयार भएको योजना तर्जुमा गर्दा चरणबद्धरूपमा नियम अनुसार योजना निर्माण गर्ने गरेको 	<ul style="list-style-type: none"> समय सिमा भित्र बजेटको प्रस्तुति तथा स्विकृति हुन नसक्नु 	<ul style="list-style-type: none"> उपभोक्ता समिति र गै.स.स. मार्फत कार्यान्वयन हुने आयोजनामा लागत साभेदारी हुने गरेको प्राथमिकताको योजना 	<ul style="list-style-type: none"> दीगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु वार्षिकरूपमा राजश्वको उल्लेखनीय वृद्धि गरी कूल वार्षिक बजेटमा आन्तरिक आयको वृद्धि गर्नु
वित्तीय एवं आर्थिक व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> पहिलो वर्षको अनुपातमा दोश्रो वर्षमा राजश्व संकलन वृद्धि भएको । आन्तरिक राजस्वका श्रोत पहिचान गरि परिचालन गरिएको 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश सरकारबाट प्राप्त बजेटको सम्बन्धित क्षेत्रमा परिचालन गर्न नसकिएको आयव्ययको विवरण निर्धारित समयमा सार्वजनिक गर्न नसकिएको । 	<ul style="list-style-type: none"> राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन जडिबुटि, पर्यटकिय स्थलको पहिचान, होटल तथाहोमस्टे संचालनगरि आर्थिक लाभलिन सकिने । 	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक कर्मचारी उपलब्ध नहुनु ।
सेवा प्रवाह	<ul style="list-style-type: none"> ३२ वटा नीतिहरू निर्माण भौतिक पूर्वाधारको अभाव भएतापनि आम नागरिकलाई प्रवाह गर्नु पर्ने सेवा प्रदान गरिएको । 	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार, कर्मचारी अभावको कारण उपयुक्त समय र स्थान सेवाप्रवाह गर्न नसकीएको । 	<ul style="list-style-type: none"> सेवामा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने बढी सम्भाव्यता 	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण गरिएका नीतिको असरयुक्त कार्यान्वयन ।
न्यायिक कार्य सम्पादन	<ul style="list-style-type: none"> न्यायिक समितिबाट गरिएको निर्णयलाई प्राथमिकताको साथमा ग्रहण गरिएको । 	<ul style="list-style-type: none"> न्यायिक समितिमा आवश्यक कर्मचारीको अभाव । 	<ul style="list-style-type: none"> गोपनियता कायम गर्न सकिने दुवै पक्षको हित अनुकूलको निर्णय गरिनु (win win situation) 	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्नु र व्यवस्थापन गर्नु ।

विषय	सबल पक्ष	सुधार्नु पर्ने पक्ष	अवसर	चुनौति
भौतिक पूर्वाधार	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषिको सम्भाव्यता तथा यसको आधुनिकिकरण । ● सडकको विकास तथा विस्तारमा निरन्तरता ● विद्युतिकरण । ● खानेपानीको पहुँच । 	<ul style="list-style-type: none"> ● पूर्वाधारमा दीर्घकालिन योजनाको अभाव । ● क्षतिग्रस्त खा.पा. योजना मर्मत सम्भार नहुनु । ● पिडितको गुनासो सम्बोधन नभएको । 	<ul style="list-style-type: none"> ● सम्पूर्ण वडामा सडक विस्तार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्याप्त बजेटको अभाव । ● भौगोलिक विकटता । ● दक्ष संशाधनको अभाव । ● पूर्वाधार निर्माणका ऐन, नियम कार्यान्वयन नहुनु । ● दीगो र अपांगमैत्रि भौतिक । संरचनाको निर्माण गर्न गराउन नसक्नु ।
सामाजिक समावेशिकरण	<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण 	<ul style="list-style-type: none"> ● सबै वृद्ध वृद्धाहरुको सही पहिचान हुन नसक्नु ● लैंगिक विभेद तथा छुवाछुत, अन्धविश्वासलाई न्यूनिकरण गर्न नसक्नु 	<ul style="list-style-type: none"> ● लक्षित वर्गको लागि विशेष कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्थापन 	<ul style="list-style-type: none"> ● जनतामा चेतनाको कमी ● सहि तथ्यांक संकलन, परिचय पत्र निर्माण तथा वितरण गर्ने ● कानुन तथा कार्यविधि निर्माणको जनशक्तिको अभाव
वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> ● आपतकालीन कोषको व्यवस्था । ● विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि निर्माण । 	<ul style="list-style-type: none"> ● वतावरण तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रममा विनियोजित बजेट खर्च हुन नसकेको । 	<ul style="list-style-type: none"> ● आपतकालीन कोषमा थप बजेट व्यवस्थापन र कार्यविधि निर्माण । ● विपदव्यवस्थापन र वातावरण संरक्षणको लागि कार्यक्रम संचालन। ● प्लाष्टिक मुक्त र धुँवा रहित गा.पा. घोषणा । 	<ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक विकटता कारण कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गाह्रो हुनु । ● जनचेतना र जनशक्तिको अभाव । ● बन फंडानी रोकथाम । ● खुल्ला डढेलो रोकथाम ।
सहकार्य र समन्वय	<ul style="list-style-type: none"> ● अन्तर स्थानीय निकाय पर्यटन सेवाको सम्भावना । 	<ul style="list-style-type: none"> ● श्रोतको दीगो प्रयोगका लागि अन्तर स्थानीय समन्वयको कमी । ● सबै संघ संस्थाहरुको परिचालन हुन नसक्नु । ● नीजि क्षेत्रको लगानिको वातावरण अबैध कमजोर 	<ul style="list-style-type: none"> ● पर्यटन सेवाको सम्भावना । ● जडिबुटीको उत्पादन । 	<ul style="list-style-type: none"> ● जनतामा चेतनाको कमी । ● जनशक्तिको अभाव ।

३.२ संगठनात्मक तथा संस्थागत क्षमता लेखाजोखा

सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्र, अवसर र चुनौतिको विश्लेषणका अतिरिक्त, अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वार्ड अध्यक्ष, महीला सदस्य, दलित सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, लगायत सबै निर्वाचित पदाधिकारी तथा कर्मचारी संग छलफल गरिएको थियो । गहन छलफल तथा अर्न्तक्रिया पश्चात् निम्न लिखित कुराहरु प्राप्त भएका छन् । संगठनात्मक तथा संस्थागत क्षमता लेखाजोखामा समग्रमा तलका विषयवस्तुहरु समेटिएका छन् ।

संस्थागत क्षमता लेखाजोखा

- इन्टरनेट प्रविधिको विस्तार र नियमितता जस्ता कुराबाट कार्यालय व्यवस्थापन प्रणालि व्यवस्थित गर्नु पर्ने ।
- सेवाग्राहिलाई ध्यान दिएर आधारभूत सेवा प्रदान गर्ने जस्तै निशुल्क वाइफाई, खानेपानी, सहयोग कक्ष, स्वास्थ्य कक्ष इत्यादि।
- गा.पा.को आन्तरिक श्रोत बढाउनु पर्ने ।
- आन्तरिक सञ्चार बढाउनुपर्ने ।
- विशेष गरी कार्यपालिका सदस्य तथा गाउँसभा सदस्यहरुलाई स्थानीय सरकारको भूमिका र जिम्मेवारी सम्बन्धि अभिमुखिकरणको आवश्यकता रहेको ।
- पंजिकरण तथा सामाजिक सुरक्षा शाखाका कर्मचारीहरुलाई तालिमका साथसाथै अन्य पूर्वाधारको व्यवस्था गरी क्षमता अभिवृद्धिको आवश्यकता रहेको ।
- सबै कर्मचारी तथा जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरुलाई योजना, बजेट, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धितालिमको आवश्यकता रहेको ।
- प्राविधिककर्मचारी तथा जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरुलाई भौतिक पूर्वाधारहरुको गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धितालिमको आवश्यकता रहेको ।
- सार्वजनिक सेवाप्रवाहको सम्बन्धमा सिमान्तकृत समुदायलाई चेतनामूलक तालिमको आवश्यकता रहेको ।
- योजना अनुगमन प्रणालीको प्रभावकारिता तथा गुणस्तर सुनिश्चितताको उच्च आवश्यकता ।

३.३ स्वमूल्याङ्कनको (लेखाजोखाको) नतिजा

विषय क्षेत्र	समष्टिगत सूचक		प्रकृयागत सूचक		परिमाणात्मक सूचक		जम्मा प्राप्तांक	कैफियत
	पूर्णांक	प्राप्तांक	पूर्णांक	प्राप्तांक	पूर्णांक	प्राप्तांक		
१. शासकीय प्रबन्ध	3	3	4	3.5	2	1.5	8	
२. संगठन तथा प्रशासन	2	0.5	3	2	3	2	4.5	
३. वार्षिक बजेट तथा योजना	2	1	4	3	5	4	8	
४. वित्तिय तथा आर्थिक	2	2	4	3	5	2	7	
५. सेवा प्रवाह	3	2	4	3.5	9	5.5	10	
६. न्यायिक कार्य	1	1	3	3	3	3	7	उत्कृष्ट
७. भौतिक पूर्वाधार	3	0	4	1	6	3	4	कमजोर
८. सामाजिक समावेशिकरण	2	1	4	2.5	4	1	4.5	कमजोर
९. वातावरण संरक्षण	1	0.5	3	0.5	5	2.5	3.5	कमजोर
१०. समन्वय तथा सहकार्य	2	1.5	1	0	3	2	3.5	कमजोर
जम्मा	21	12.5	34	21	45	26.5	61	

धेरै कमजोर: ४० भन्दा कम; कमजोर: ४१ - ५९; राम्रो : ६० - ७९; उत्कृष्ट: ८० - १००

३.४ संस्थागत क्षमता विकास कार्ययोजना (२०७७ चैत्र - २०७८ कार्तिक)

१. शासकीय प्रवन्ध									
क्र.स	अवस्थामा सुधारकालागि आवश्यक कृयाकलाप	जिम्मेवारी				समयावधि	थप आर्थिक व्ययभार		प्रमाणित गर्ने आधारहरु
		पहल कर्ता	निर्णय कर्ता	कार्यान्वयन कर्ता	अनुगमन कर्ता		पर्ने	नपर्ने	
२	सभा र कार्यपालिकाका सवै निर्णयहरु अफनो वेभ पेज, सूचना पाटीमा टास गरी सार्वजनिक गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	सूचना अधिकृत	अध्यक्ष र उपाध्यक्ष	अव वस्ने सभा र कार्यपालिकाका बैठक २०७८ बैशाख देखि ।		√	अद्यावधिक गरिएको वेभपेज र सूचनाको अभिलेख ।
३	सभा, कार्यपालिकाका र विषयगत समितीहरुको बैठक स्वीकृत कार्यविधि अनुसार सन्चालन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र विषयगत समितिका संयोजकहरु	उपाध्यक्ष	अव वस्ने सभा, कार्यपालिका र विषयगत समितिका बैठक देखि ।		√	स्वीकृत कार्यविधि ।
४	आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको कार्यविधि बनाइ कार्यान्वयन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपालिका	प्र.प्र.अ.	उपाध्यक्ष	२०७८ बैशाख देखि		√	स्वीकृत कार्यविधि ।
५	प्रत्येक महिना कम्तिमा १ पटक अनिवार्य रुपमा कार्यपालिकाको बैठक वस्ने व्यवस्था गर्ने ।	अध्यक्ष	अध्यक्ष	प्र.प्र.अ.	उपाध्यक्ष	०७८ बैशाख देखि		√	कार्यपालिकाको बैठक पुस्तिका ।
६	अनलाईन लेखा प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.		लेखा अधिकृत	अध्यक्ष र उपाध्यक्ष	०७८ साउन १ गते देखि			सम्बन्धित अभिलेख ।
७	अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्ष, कार्यपालिका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र शाखा प्रमुखहरुको कार्य जिम्मेवारीको प्रभावकारी सम्पादनकालागि एक आपसमा स्पष्टता ल्याउन त्रैमासिक बैठक संचालन गर्ने ।	अध्यक्ष र प्र.प्र.अ.		अध्यक्ष र प्र.प्र.अ.		०७८ असार महिना देखि		√	बैठक निर्णय पुस्तिका ।

२. संगठन तथा प्रशासन

८	क्षमता विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	२०७८ श्रावण महिना	√	क्षमता विकास योजना
९	कर्मचारी प्रशासन नीति तयार गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	१ वर्ष	√	गाउँसभाको निर्णय
१०	संघ र प्रदेशलाई पठाएका प्रतिवेदन र विवरणहरु वेभ साइटमा राख्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	१ महिना	√	वेबसाईट
१२	आगामि आ.व.देखि जनशक्ति क्षमता विकासका लागि कूल चालु बजेटको कम्तिमा १ प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	०७८ साउन देखि	√	बजेट तथा कार्यक्रम
१३	सबै सरोकारवालाहरुको सहभागितामा बर्तमान संगठन संरचना पुनरावलोकन गरी नयाँ कार्यगत संरचना तयार गर्ने र सोही अनुरूप पदपूर्ति कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	६ महिना	√	तयार भएको संगठन संरचना
१४	निर्वाचित प्रतिनिधि, कर्मचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुको सहभागितामा लिखित आचार संहिता स्विकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	स्वीकृत आचार संहिता
१५	कार्यसम्पादन र कार्यविभाजन नियमावली अक्षरस पालना गर्ने	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि		कार्यसम्पादन
१६	वडा समिति, कार्यपालिका र कर्मचारी बैठकले गरेका निर्णयहरु सदस्य र सम्बन्धित कर्मचारीहरुलाई जानकारीको लागि निर्णय उतार गरी पठाउने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७६ माघ महिना देखि ।	√	पत्र चलानी
१७	कर्मचारीहरुको सहभागितामा पदीय कार्यविवरण निर्माण एवं स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७७ साउन देखि	√	पदीय कार्यविवरण
१८	वृत्ति विकास योजना तयार गरी स्वीकृत गर्ने र योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट समेत विनियोजन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	वृत्ति विकास योजना बजेट पुस्तिका

१९	गा.पा मा कार्यरत सबै कर्मचारीहरुलाई सेवाकालिन तालिम र सबै जनप्रतिनिधिहरुलाई वार्षिक रुपमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्रशासन शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ साउन देखि	√	तालिम अभिलेख
----	---	------------	---------	--------------	-----------	---------------	---	--------------

३. वार्षिक बजेट तथा योजना तर्जुमा व्यवस्थापन

२०	विषय क्षेत्रगत दीर्घकालिन योजना, आवधिक योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने (योजना बनाउदा दीगो विकास लक्ष्य लाई पनि ध्यानमा राख्ने) ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	निर्माणाधिन चरणमा	√	आवधिक विकास योजना
२१	गैससका कार्यक्रमहरु स्थानीय तहको वार्षिक योजना कार्यक्रममा समावेश गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	सभा निर्णय तथा वा.वि.का
२२	पुजिगत बजेटको कम्तिमा ५० प्रतिशत बजेट ५ लाख भन्दा बढी लागतका योजनामा विनियोजन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ साउन सत्र	√	वार्षिक कार्यक्रम
२३	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्ययोजना तयार गर्ने	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्र.प्र.अ	उपाध्यक्ष	०७८ साउन सत्र	√	कार्ययोजना
२४	अनुगमन मूल्यांकन कार्यविधि तयार गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख महिना देखि ।	√	कार्यविधि

४. वित्तीय एवं आर्थिक व्यवस्थापन

२५	उपभोक्ता समितिहरुलाई वित्तीय अनुशासन सम्बन्धि अभिमुखिकरण गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ श्रावण देखि	√	तालिम संचालन
२६	मासिक आय व्ययको विवरण वेब साइट सार्वजनिक गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्र.प्र.अ/लेखा अधिकृत	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	सार्वजनिक परिपत्र , वेबसाइट
२७	वार्षिक खरिद योजना तयार गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्र.प्र.अ/लेखा अधिकृत	उपाध्यक्ष	०७८ श्रावण देखि	√	खरिद योजना
२८	आन्तरिक आयका सम्भावित श्रोतहरुको पहिचानका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	राजश्व शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ श्रावण देखि	√	अध्ययन प्रतिवेदन
२९	जिन्सी निरिक्षण प्रतिवेदन लाई सफ्टवेयर मा प्रविष्टि गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	भण्डार शाखा	उपाध्यक्ष	०७८ श्रावण देखि	√	प्रतिवेदन

५. सेवा प्रवाह

३१	वडा कार्यालयबाट प्रवाह हुने सेवा वडा अध्यक्षको अनुपस्थितिमा समेत वैकल्पिक व्यवस्था गर्न वडा सदस्यलाई अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।	वडा अध्यक्ष	अध्यक्ष	वडा अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	प्रत्यायोजन गरिएको पत्रको कार्यालय प्रति ।	
३२	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको भुक्तानि बैंक खाता मार्फत मात्र गर्ने व्यवस्था गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	लेखा अधिकृत	उपाध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	वैक कारोवार अभिलेख ।	
६. न्यायिक कार्यसम्पादन									
३३	न्यायिक समितिले अर्धवार्षिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी छलफलका लागि सभामा पेश गर्ने ।	उपाध्यक्ष	अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	अध्यक्ष	०७८ वैशाख देखि	√	प्रतिवेदन पुस्तिका ।	
७. भौतिक पूर्वाधार									
३४	बालमैत्रि र अपांग मैत्रि सार्वजनिक पूर्वाधार नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	शाखा प्रमुख	उपाध्यक्ष	२०७८ श्रावण देखि	√	स्वीकृत भएको नीति सम्बन्धि अभिलेख ।	
३५	हाल बनाइएको राष्ट्रिय भवन संहिता र मापदण्डलाई स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	शाखा प्रमुख	उपाध्यक्ष	निरन्तर	√	स्वीकृत भएको नीति सम्बन्धि अभिलेख ।	
३६	फोहोर मैला व्यवस्थापन कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	२०७८ श्रावण देखि	√	स्वीकृत कार्यविधि ।	
८. सामाजिक समावेशीकरण									
३७	सामाजिक समावेशीकरण अर्न्तगत निर्णय प्रकृत्यामा पछाडि परेका महिला, दलित, बालबालिका, बृद्धहरु, सिमान्तकृत समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, साथै जम्मा बजेटको कम्तिमा २ प्रतिशत विनियोजित गर्ने	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का गाउँ सभा	योजना शाखा	उपाध्यक्ष	२०७८ श्रावण देखि	√	√	समानुपातिक प्रतिनिधित्वको प्रतिशत
३८	घरेलु हिंसा बालश्रम, बाल विवाह, बहु विवाह, दाइजो जस्ता कुरितिका अन्त्यकालागि बहस, पैरवि तथा चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	न्यायिक समिति	कार्यपाली का गाउँ सभा	म.वि. शाखा	उपाध्यक्ष	२०देखि७८ वैशाख ।	√		वार्षिक कार्यक्रम संचालन रेकर्डिंग
३९	लैंगिक उत्तरदायि बजेट परिक्षण गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	शाखा प्रमुख	उपाध्यक्ष	निरन्तर वार्षिक रुपमा	√		लैंगिक उत्तरदायि बजेट परिक्षण प्रतिवेदन

९. वातावरण संरक्षण तथा विपद व्यवस्थापन									
४०	वातावरण संरक्षण नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	समिति सबै	उपाध्यक्ष	२०७८ श्रावण देखि	√		नीतिको प्रति
४१	विपद व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने (क्यू.आर.टी. गठन गर्ने, जोखिमको नक्सा, स्थानीय विपद व्यवस्थापन कोष स्थापना) ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	समिति सबै	उपाध्यक्ष	२०७८ वैशाख खेखि	√		विपद व्यवस्थापन कार्ययोजना
४२	एम्बुलेन्स सेवा संचालन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	उपाध्यक्ष	कार्यपालीक ा		√		एम्बुलेन्स सेवा
१०. सहकार्य र समन्वय									
४३	सार्वजनिक, सामुदायिक साभेदारीका लागि टोल विकास संस्थाको गठन नीति अद्यावधिक गरी स्विकृत गर्ने, टोल विकास संस्था गठन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	उपाध्यक्ष	वडा कार्यालय	२०७८ वैशाख देखि ।			टोल विकास संस्था गठन र नीति (सदस्य संख्या)
४४	सार्वजनिक नीजि साभेदारीका लागि नीति तथा संयन्त्र निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।	प्र.प्र.अ.	कार्यपाली का	शाखा प्रमुख	उपाध्यक्ष	२०७८ वैशाख देखि ।	रु. दुईलाख ।		स्विकृत भएको नीति सम्बन्धि अभिलेख ।
४५	चौमासिक रुपमा सार्वजनिक सुनुवाई तथा परिक्षण गर्ने	प्र.प्र.अ.	अध्यक्ष	प्र.प्र.अ	उपाध्यक्ष	०७८ श्रावण देखि		√	सार्वजनिक सुनुवाई उपस्थिती

३.५ बजेट विश्लेषण

नौकुण्ड गाउँपालिकाले विभिन्न श्रोतहरूबाट जस्तै आफ्नै आय, जगेडा कोष, समानिकरण अनुदान, सशर्त अनुदान तथा राजस्व बाँडफाड लगायतबाट बजेटलाई परिचालन गरेको देखिन्छ । यस पालिकाको बजेट प्रत्येक वर्ष बृद्धिदर मा गएको देखिन्छ । वि.सं. ०७५/२०७६ मा जम्मा ३०९,५८६,००० तथा ०७६/२०७७ को २६४,६००,००० भएको देखिन्छ । विद्यमान तथा सम्भावित श्रोतका आधारमा गाउँपालिकाले रणनीतिक कार्ययोजना तयार गरेको छ । प्रस्तुत कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि गाउँपालीकाको आफ्नो श्रोत, गैरसरकारी संस्था र विकास साभेदारबाट प्राप्त रकमलाई परिचालन गरिने छ । लागि साभेदारहरूसंग बृहत परामर्शको आवश्यकता देखिन्छ ।

३.६ अनुगमन ढाँचा र अनुसरण (follow-up) संयन्त्र

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ धारा ११ लगायतका विषयले गा.पा.लाई आफ्नो क्षेत्राधिकारमा अनुगमनका लागि प्रशस्त स्थान प्रदान गरेको छ । विद्यालय तथा स्वास्थ्यकेन्द्रहरूमा गरिने नियमित अनुगमनका अतिरिक्त अन्य कार्यहरूमा भने प्रभावकारी योजनाबद्ध अनुगमन कमै देखिन्छ । गा.पा.मा अनुगमन कार्यसञ्चालन भएतापनि मानवीय श्रोतको कमिले यो अझै कमजोरनै छ ।

अनुगमनले कुनै निकाय वा व्यक्तिले विभिन्नतहको व्यवस्थापनबाट निश्चित योजना, नीति, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरूमा भएको लगानिको प्रवाह उपयुक्त ढंगबाट भएको छ, छैन, लक्षित उपलब्धिहरू हासिल भएका छन् कि छैनन्, तोकिएको समयमा कार्य संचालन भएको छ वा छैन भन्ने कुराको निरन्तर तथा आकस्मिक निरिक्षण गर्ने कार्य भन्ने बुझाउँदछ । पहिचान गरिएका कृयाकलापहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आकस्मिक वा निरन्तर अनुगमन, वार्षिक समिक्षा कार्यक्रमहरूको आयोजना उपयोगी देखिन्छ । कार्यपालिका, विषयगत समिति, अनुगमन समिति तथा संयुक्त अनुगमन समितिबाट रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको आकस्मिक तथा नियमित अनुगमन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसका साथै नागरिक निगरानी तथा सामुदायिक अनुगमन प्रणाली पनि अपनाउन सकिन्छ । यस प्रणालीले स्वीकृत योजना अनुरूप कार्यान्वयनको सुनिश्चितता, योजनाको प्रतिफल तथा नतिजाप्राप्तिको नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । यस्ता अनुगमनकालागि नागरिक समाज वा समुदायमा आधारित संस्थालाई सहजिकरणको लागि सम्बन्धित सेवाप्रवाह संस्थाले आवश्यक सूचना तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्न सक्दछन् । त्यसै गरी योजनाअनुसार वार्षिक समिक्षा, मध्यकालिन मूल्याङ्कन तथा अन्तिम चरणका मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी परिष्कृत नतिजा प्राप्तिकालागि नियमित रूपमा अनुसरण तथा आवश्यक सल्लाह तथा सुझाव प्रदान गर्न नागरिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको संरचना तयार गर्न सकिन्छ ।

४. निष्कर्ष, सुझाव तथा अगाडिका लागि मार्ग निर्देश

४.१ निष्कर्ष

देश संघीय संरचनामा गइसकेपछि नयाँ स्थानीय सरकारसंग विभिन्न संकट हुँदाहुँदै पनि नौकुण्ड गा.पा.आफ्ना सबलपक्षहरूलाई परिचालन गरी अगाडि बढीरहेको छ। विभिन्न कमजोरीहरू त विद्यमान छन् तर ती क्रमशः संबोधन हुँदै जाने अपेक्षा गरिएको छ।

नौकुण्ड गा.पा.का सन्दर्भमा निम्न कुराहरू विशेष निष्कर्ष भित्र पर्दछन्:

- स्थानीय सरकारको प्रभावकारीता आफूमा मात्र नभएर संघीय तथा प्रदेशको काम गराई, ऐन, नियम संग पनि निर्भर रहने हुन्छ। यसर्थ संघीय तथा प्रदेशको कार्यबाट पनि यसको प्रभावकारीता निर्भर रहन्छ।
- स्थानीय तहका वारेमा तथा संघ र प्रदेश का नीतिका वारेमा अबै पनि स्थानीय तहमा एकैखालको बुझाई छैन।
- ठूला योजना भन्दा साना साना योजनाहरू धेरै हुँदा अनुगमनको कार्य चुनौति पूर्ण छ।
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्धका वारेमा अबै पनि स्थानीय तहमा स्पष्टता छैन। स्थानीय सरकारको आफ्नो कामको दायराको वारेमा कतिपय वार्डका पदाधिकारी ज्यूलाई बुझाउन जरुरी छ।
- यस गा.पा. को अन्य स्थानीय सरकारसंगको अन्तर सम्बन्ध अबै पनि खासै विद्यमान छैन। अन्य स्थानीय सरकारसंगको अन्तर सम्बन्धको वारेमा केही छलफल भएपनि यथार्थमा काम अबै हुन सकेको छैन।
- स्थलगत रूपमा प्रान्तले सम्बन्धित गा.पा.मा संचालन गरेको विकास कार्यबारे कार्यबारे गाउँपालीकालाई हुनुपर्ने जति जानकारी छैन। यसले गर्दा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच अबै पनि नीतिगत दुरी कम गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- उपभोक्ता समिति न्यूनतम निर्देशनमा केन्द्रीत रही बढी पुरुष प्रधान देखिन्छ। विशेष गरी अध्यक्ष पदमा महिलाहरूको प्रतिनिधित्व धेरै कम छ।

यी वस्तुगत निष्कर्ष वाहेका नौकुण्ड गाउँपालिकाको समग्र मूल्याङ्कन गरि हालको अवस्था, सुधारान्मक पक्षतथा आगामि दिनका दिशानिर्देश सम्बन्धमा गहन छलफलबाट अनुभूति गरिनुमा साथै मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नतिजा र कार्ययोजनालाई संस्थागत रूपमा आफ्नो अनुभूति गर्ने गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता नै यस मूल्याङ्कन प्रकृयाको महत्वपूर्ण उपलब्धि हो। वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिकाका सदस्यहरूले यस प्रकृयाबाट गाउँपालिकाको विश्लेषण हुनुका साथै आफ्ना काम कर्तव्य तथा गाउँपालिकाले कानूनतः सम्पादन गर्नु पर्ने कार्यको पनि गहन रूपमा छलफल तथा प्रष्टता भएको कारण यसलाई एक प्रशिक्षणको रूपमा समेत लिएका छन्। यस कार्यमा सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको सामुहिक प्रतिबद्धता समेत रहेको छ।

स्थानीय सरकारले आफ्नो संवैधानिक जिम्मेवारी प्रभावकारी ढंगबाट पुरा गर्न सक्षम छ भन्ने सुनिश्चित गर्न बेलाबेलामा स्थानीय सरकारको संस्थागत सबल पक्ष, सुधारनु पर्ने, अवसर तथा चुनौतिहरूको नियमित रूपमा विश्लेषण गर्न जरुरी छ। स्थानीय सरकार आफैमा स्वायत्त भएकोले आफ्नै नेतृत्वमा आफ्नो संस्थाको स्वमूल्याङ्कन गर्न वढी प्रभावकारी एवं व्यवहारिक हुने देखिन्छ। स्थानीय सरकारको कार्यक्षमता र सेवाप्रवाहका विषयहरू अति नै महत्वपूर्ण हुने भएकोले यस स्वमूल्याङ्कनले सम्बन्धित स्थानीय सरकारको सबल पक्ष, सुधारनु पर्ने, अवसर तथा चुनौतिहरूको पहिचान गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ।

यस नौकुण्ड गाउँपालिकाले प्रभावकारी सेवाप्रवाहको लागि कार्य गरिरहेको देखिन्छ। तर सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूलाई सुशासनमा अबै बढी गर्नुपर्ने कार्य औल्याएको छ। विभिन्न प्राविधिक क्षेत्रको दक्षता र मानव संशाधनको कमि हुँदाहुँदै विभिन्न कानून तथा कार्यविधिको निर्माण तथा क्रमशः कार्यान्वयन, स्थानीय राजश्वको दायरा वृद्धि गर्ने प्रयास, सामाजिक सुरक्षाका प्रयास सहाहनीय छ।

४.२ सुझावहरू

शासन प्रक्रियालाई संस्थागत गर्न र गाउँपालिकाहरूको कार्यसम्पादनको मूल्यांकन गर्नका लागि मापन योग्य मापदण्डका आधारमा यो प्रकृया पूरा गरिनु पर्दछ। यस संस्थागत लेखाजोखा विधिले केहि हदसम्म यो कार्यलाई सम्बोधन गर्दछ। आगामी दिनहरूमा

स्थानीय र प्रादेशिक सरकारहरूसंगको परामर्शमा संघीय सरकारले वस्तुगत आधारमा स्थानीय सरकारहरूको कार्यसम्पादन र प्रभावमूल्यांकन गर्ने मापदण्डको विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसरी राम्रो कार्य गर्ने स्थानीय सरकारलाई निश्चितप्रोत्साहनप्रदानगर्नपनि धेरै आवश्यक छ ।

नौकुण्ड गा.पा.का सन्दर्भमा निम्न कुराहरु विशेष सुझाव भित्र पर्दछन् :

- जिल्ला समन्वय समितिलाई गाउँपालिका संगको अन्तर सम्बन्ध अभै पनि सबल बनाउन कार्य गर्नुपर्ने जरुरी देखिन्छ ।
- अन्तर स्थानीय तह अनुभव आदान प्रदान तथा ज्ञान व्यवस्थापनका लागि दुई वा सो भन्दा बढी स्थानीय तहलाई एकै ठाउँमा प्रशिक्षण संचालन गर्नुपर्ने जरुरी देखिन्छ ।
- वास्तवमा भन्नुपर्दा निर्वाचित पदाधिकारीज्यूहरुमा ऐन, नियम, नियमावली, कार्यविधि आदिका बारेमा बुझाई बढाउन र क्षमता अभिवृद्धि गर्न अभै छलफल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- प्रभावकारी कार्य सम्पादनकालागि निर्वाचित पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरुको विद्यमान सम्बन्धित कामको ज्ञानको तह अभ बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।
- उपभोक्ता समितिको नेतृत्व विशेष गरी अध्यक्ष पदमा महिला तथा सिमान्तकृतलाई गराउन नीति तयार गरी उपभोक्ता समितिलाई समानुपातिक बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिकाले सम्पादन गरेका प्रत्येक गतिविधिको दस्तावेज तयार गरिनुका साथै सिकाई र असल अभ्यासको अभिलेखिकरण गरी ज्ञान व्यवस्थापन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- थप विषयगत क्षेत्र सार्वजनिक जवाफदेहिता व्यवस्थापन र ज्ञान व्यवस्थापन स्थानीय तहका लागि सान्दर्भिक देखिन्छ ।
- कार्यपालिका सदस्य, वार्ड सदस्य लगायत सबै सभासदहरुको गाउँपालिका तथा वडा समितिका कामहरू सञ्चालन गर्ने कार्य क्षमतामा समानता छैन त्यसैले उनीहरुको क्षमता बढाउनु आवश्यक छ ।
- संगठन संरचना, दररवन्दी र दरवन्दीको पद पूर्ति आदिलाई व्यवस्थित गर्न विषयगत समिति, विषयगत शाखा तथा जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको व्यक्तिगत कार्यविवरण सहितको संगठन तथा व्यवस्थापन (O & M) सर्भे आवश्यक छ ।
- जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु कार्य दक्षतामा प्रभावकारिता ल्याउन कार्य जिम्मेवारी र कार्यविवरण तयार गरी कार्य सम्पादन सम्भौता गरिनु पर्ने देखिन्छ ।
- व्यक्तिगत, संगठनात्मक र संस्थागत क्षमता आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न एउटा विशिष्ट क्षमता विकास योजना आवश्यक छ जसलाई आवधिकरूपमा अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।
- विशेष प्रकृतिका कार्यहरु भवननिर्माण सम्बन्धि नियमहरू, राजस्व सुधार, लैंगिक उत्तरदायी बजेट, संगठनात्मक विकास, विपदन्वूनिकरण आदि विषयमा गाउँपालिकालाई प्राविधिक सल्लाहको सहयोग आवश्यक छ ।
- रणनीतिक कार्ययोजनामा उल्लेख भएअनुसार प्रशिक्षण, कार्यशाला, भ्रमण आदि प्रभावकारी, समयबद्ध, व्यवस्थित तथा मितव्ययी तरिकाले कार्यान्वयनभएको सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ ।
- नियमित अनुगमन र मुल्याङ्कनको प्रणालि मार्फत गाउँपालिकाका पदाधिकारी र कर्मचारीले आवश्यक सल्लाह र सुझाव लिन सकिने व्यवस्था जरुरी देखिन्छ ।

XX--XX